

Rolandas BARTKUS

Kauno technologijos universitetas

Sistema ir dvasia: žmogiškos tvarkos kalėjimas ir išlaisvinanti Dievo malonė

Sisteminiai konstruktai siūlo tvarkingai užbaigtą tikrovės vaizdą, jaukios, įrėmintos būties pojūtį. Ar į tokį pasaulį „įtelpa“ dvasia? Svarstant šį klausimą, laisva dvasia priešinama redukuotiems suvokimo modeliams su ištisu jų veikimo tinklu ir institucijų gausa. Žmogaus pastanga išsivaduoti iš nuosavo racionalumo gniaužtų atsimuša į negalios sieną, tačiau čia gelbsti Viešpaties malonė, griaudama ne žmogų varžančių sistemų darinius, bet pačią suvaržymo galią.

Systemic constructs propose regularly completed view of reality and sensation of comfortable and framed being. Does such world contain spirit? In discussing this question, free spirit is contrasted with reduced perceptual models, with the integral their action network and plenty of its institutions. Human effort to liberate from grip-formations of its own rationality strikes the wall, but there comes the help of Divine Grace, not destroying human constrictive system constructs but destroying the restrictive power itself.

Įvadas

Nors sistemos, dvasios, įstatymo, laisvės, Šventosios Dvasios, Dievo malonės, paradokso, imanencijos ir transcendencijos bei kitos šiame straipsnyje skleidžiamos sąvokos atskirai ir siejant jas tarpusavyje yra dažna filosofinių, teologinių ir įvairių kitų mokslinių diskursų tema, tačiau čia mėginama kompleksiskai pažvelgti į minėtus dalykus, jungiant skirtingus pasakojimus į vieną bendrą naratyvą. Tyrimo tikslas – parodyti sistemos ir dvasios perskyrą bei joje iškylančias žmogiškos pastangos ir dieviškos malonės susitikimo slėpinio detales. Tokia užduotis reikalauja skirtingų tikrovės pjųvių sintezės, visuminio ir lokalaus matymo derinimo – taip galima vadinti šio tyrimo metodologiją, pasireiškiančią įvairių metodų: dedukcinio ir indukcinio, sisteminio ir personalistinio, metafizinio ir fenomenologinio, transcendentalinio ir euristinio – pliaralizmu. Metodas gimsta tiriamojo objekto – sistemos su jos struktūra ir savybėmis, logika ir trūkumais bei dvasinės tikrovės, nepasiduodančios jokiems sustingusiems pavidalams, santykio refleksijos ir interpretacijos procese. Sistemos ir dvasios perskyroje iškyla daug analogijų: įstatymo ir laisvės, imanencijos ir transcendencijos, pastangos ir malonės. Tikslų, kuriuos suponuoja pats tiriamasis dalykas, realizacija pasiūlo darbo struktūrą, nurodančią pagrindinius uždavinius: parodyti sistemą kaip pažinimo principą, loginio veikimo pagrindą, uni-

versalią vidinių žmogaus poreikių išraišką, jo saugumo garantą, kartu atskleidžiant jos ribotumą, dirbtinumą, inertiškumą ir kitus trūkumus, slypinčius pačioje žmogaus prigimtyje ir racionalioje jo veikloje įgaunančius imanentines išraiškas. Kita vertus, nuolat stokojanti, tobulumo ir ramybės trokštanti žmogaus prigimtis veržiasi į gyvybingos dvasios erdvę, laisvės ir transcendencijos buveinę, kur patenkame tik atsiverdami Šventosios Dvasios vedimui savo žmogiškų pastangų negalioje. Dvasia veda į tokią realybę, kurioje nėra suardomas sistemų tinklas, bet panaikinamas varžantis jo poveikis. Kiekvienas išorinis įstatymas, pasiekiantis žmogų, jį suvaržo, bet nuskambėjęs žmogaus esmėje, dvasinėje dimensijoje, liaujasi buvęs prievartos įstatymu ir tampa vidiniu jo laisvės turiniu. Laisvas žmogus nebesiblaško padarinių labirintuose, o pažįsta Priežastį – Pati Priežastis leidžiasi būti slėpiningu būdu asmeniškai pažinta. Ši dvasinio žinojimo intuicija, tikėjimu, viltimi ir meile auganti nutyrintoje širdyje ir vedanti per visus sustabarėjusio pasaulio darinius, yra krikščionio prielaida; ji yra ir šio tyrimo prielaida. Tačiau nuolat su pagarbia baimė ir kupina dėkingumo širdimi privalome atminti, kad nešamės malonę trapiame inde – imanentiškumo pražūtis spąstai tyko kiekviename žingsnyje, bent akimirksniu užmiršus mus palaikančią Viešpaties malonės galią ir pasitikint nuosavo žinojimo sistema.

Sistema ir jos ribos

Herakleitas kalba apie sistemą¹, kurios dalių suma yra mažesnė nei visuma, kaip žodžių suma – mažiau nei prasmė. Vienybėje yra ne paskiros, o susietos vienio ryšiais dalys. Anaksagoro filosofijoje galima įžvelgti intuiciją, kad sistemos (visumos) dalyje užfiksuota visa jos sąranga. B. Pascalis teigia: neįmanoma pažinti dalies, nepažinus visumos, kaip neįmanoma pažinti visumos, nepažinus atskirų dalių. I. Kantui sistema yra principais pagrįstas bendras pažinimo sąryšis, tenkinantis architektoninį vienybės interesą. G. Hegelis visą tikrovę supranta kaip absoliučią sistemą, į vieną Absoliuto gyvenimą jungiančią loginį ir realųjį dėsningumą, natūralų ir dvasinį istorinį raidos procesą bei sisteminę tvarką, suvokiamą dalyką ir pažinimo tvarką. G. Hegelis kalba apie sistemą kaip vidinę orientaciją į visumą: tiesa yra tikroviška tik kaip sistema; tiesa yra visuma, bet visuma yra tik per savo raidą save įgyvendinanti esmė. E. Husserlis pristato universalų, sistemiską, kritišką – fenomenologinį – savivokos-savisklaidos tyrimo metodą, kurį P. Ricoeuras nukreipia hermeneutine supratimo sąlygų tyrimo linkme. Sistemų teoretikas čekas V. Hubka teigia, kad sistema yra dalių (objektų) ir jų ryšių visuma.² Lenkų mokslininkas J. Dietrychas sistemą laiko veikimo būdo loginiu pagrindu. Kai veikimo būdas sisteminis, dalies užduotis sprendžiama įvertinant visumą. Vokiečių mokyklos Ilmenau atstovas F. Hansenas mėgina sukurti bendrą techninių sistemų modelį, taikydamas sisteminio-kibernetinio³ supratimo pagrindus. Taigi sistema nėra vien dalių suma, o dalys pilnai atsiskleidžia tik sistemoje.⁴

Bet kuri sistemos dalis, sudaryta iš tarpusavyje susijusių dalių ar elementų, yra sistemos posistemis.⁵ Kiekvieną sistemą sudaro jos elementų klasė ir santykių tarp šių elementų klasė. Tuos santykius dar vadiname struktūromis.⁶ Pagal elementų klases sistema gali būti lingvistiškai suformuluota (teorija) ir reali (socialinė, psichinė, biologinė, techninė ir t. t.). Dar skiriamos natūralios (gamtinės) ir dirbtinės (žmogaus sukonstruotos),

atviro (yra bent vienas įėjimas ar išėjimas į aplinką) ir uždaro (nėra ryšio su aplinka) tipo sistemos. J. Dietrychas sistemos struktūrą apibrėžia kaip komplekso⁷ (visumos) savybę, kuri gali būti nustatyta priklausomai nuo santykinio ar absoliutaus komplekso stabilumo (nekintamumo)⁸. Sistemos šerdis yra matematinė perdavimo (transformacijos) funkcija, atskirų posistemių darbą mobilizuojanti vienam tikslui – esamą būseną paversti norima būseną.⁹

Absoliutų ar santykinį komplekso stabilumą nusako sistemos struktūra (jei jis materialus – materijos elementų tarpusavio išsidėstymas). Pastovumas ir kitimas (dar galima išskirti pastovumą ir santykinį pastovumą) yra komplekso charakteristikos. Kompleksiškumo sąvoka žymi, kad sistema susideda iš daugelio komponentių.¹⁰ V. Hubka kompleksiskumą sieja su sistemos hierarchija.¹¹ Sistemų priežastinių ryšių, tikslingumo, tvarkos, sudėtingumo sampratos atsispindi jau Aristotelio hierarchinėje būtybių tvarkoje pagal būties laipsnį: gamtos pakopų (laiptų) apačioje yra mineralai, aukščiau – augalai, gyvūnai (pagal sudėtingumą ir individualizacijos laipsnį), dar aukščiau – žmogus, turintis dieviško proto kibirkštėlę; absoliuti viršūnė – Dievas, davęs pradžią visam gamtos judėjimui. Kiekviena pakopa yra tarpinė aukštesnei ir žemesnei. Aristotelis nurodo būtybių sistemos tikslingumo (teleologinę-entelechinę) ir priežastinę sąrangą¹².

Informacinėje paradigmoje galima įžvelgti tendenciją Aristotelio epistemologiją įvardyti kaip realaus medžiagų ir energijos pasaulio natūralių sistemų teoriją. Platonas išpažįsta euristinę pasaulio suvokimo koncepciją. Kitaip tariant, jo požiūris yra adekvatus informacinio pažinimo teorijai. Idėjų pasaulis – tai informacinis, abstraktus, matematinis, virtualus, o šiandien ir kompiuterinių programų pasaulis. Čia galioja formalių sistemų ir modelių taisyklės. Atliekant stebėjimus, matavimus, refleksijas, natūralios sistemos elementai koduojami formaliaisiais. Formali sistema įgalina valdymo, prognozavimo, anticipacijos veiksmus natūralioje sistemoje – atliekamas dekodavimas. Materialūs (medžiagos ir energijos) signalai patenka į informacijos (natūralų ir dirbtinių genų, hormonų, neuronų, psichinį, intelektinį, proto) pasaulį, o informacijos pasaulis veikia fizinį.¹³

Dar viena iš sistemos struktūros charakteristikų yra junglumo¹⁴ funkcija. Junglumas – sistemos savybė ir principas. Dėl junglumo sudėtinga sistema veikia kaip vienetas: dalys sujungtos į visumą, operatoriai paklūsta transformacijos procesui. Vyksta proceso palaikymas, aptarnavimas, reguliavimas ir kontrolė.

Atrodytų, kad savo paties sukonstruoti (dirbtinei) tikrovei valdyti žmogus gali pasitelkti sistemą su visomis jos racionalumą reprezentuojančiomis savybėmis: juk ši tikrovė atsirado ne kaip nors kitaip, o paieškų, atradimų bei išradimų sisteminimo keliu. Mechanicistinė samprata, naujaisiais laikais skatinusi mokslo, technologijų ir technikos pažangą, lig šiolei tebesėja dirbtinumo sėklas mūsų pasaulyje ir sąmonėse. Protestuodamas prieš tokį dirbtinumą, mokslo poetikos šalininkas G. Bachelard'as paskelbia principą: „taikyti, vadinas, komplikuoti“. Anot jo, realybė yra sudėtingas fenomenų tinklas, mintis – nuolatiniis objektyvacijos procesas be galutinės užbaigos ir statikos, o bet kokia karteziškoji paprastumo išraiška neišvengiamai atveda į tikrovės supaprastinimą. Svajonėmis gaivinama siurralizmo ir siurrealizmo paieška G. Bachelard'as prisiliečia prie keturių „pirminių“ metafizinių Empedoklio elementų: ugnies, vandens, oro ir žemės – poetinės alchemijos.

Sistema – raktas atpažinti pasikartojančius ar dėsniai paklūstančius tikrovės aspektus, tačiau tai ne visraktis. Nėra žmogui prieinamos sistemos, dėsnio ar modelio, galiojančių visais atvejais. Žmogiškoji (dažniausiai dvireikšmė) logika redukuoja pasaulio vaizdą į patogią suvokimo sistemą, susiaurindama galimybių erdvę. Matematinis pasaulėvaizdis – nuostabi sistema, deja, ne viskas pasiduoda jos išraiškoms. Ir šiandien egzistuoja daug neaprašytų ar neaprašomų patirtinių reiškinių, nors atrasta daug „tuščių“ matematinių apriorinių formų, laukiančių empirinio turinio. Šiandien mokslas jau pats abejoja ankstesnių laikų savo visagalybės deklaracija. Sistemų teorija, kvantinė mechanika, fenomenologinis metodas ir daugelis kitų požiūrių nurodo pasaulio sistemų įvairovės koegzistavimo principą. Tiesa, tebeegzistuoja bendri aprioriniai kategoriniai dėsniai, kuriems paklūsta logika, matematika, fizika, tačiau kiekvienas atskiras atvejis gali atverti lig šiol nematytą, neaprašytą tikrovės dalį.

Apskritai *ką* nors (objektą) atskleidžiame tam tikru būdu (metodiškai, *kaip* nors). Abu šie dalykai glaudžiai tarpusavyje susiję, nors dažnai būna akivaizdu, kad dalyko tiesa svarbesnė už metodą, kuris į ją veda; tiesa yra tikslas, metodas – tik priemonė. Beje, bloga kelio kokybė kliudo pasiekti gerą tikslą, bet blogiausia, kai nežinome, kur kelias veda. Filosofija pradeda nuo objekto, ne nuo metodo; individualus metodas yra jos turinio, jos objekto gyvenimas.¹⁵ Filosofijai būdinga ypač subtili pozicija objekto ir metodo diados atžvilgiu: jos objektas yra būtybė, būnanti pačios būties atvertyje, o šis santykis nuolat reiškiasi refleksijos–interpretacijos metodu. Taigi filosofija šia prasme neturi metodo *a priori*. Sistema apima ir tikslą, ir kelią. Ji padeda išskirti objektą iš neobjektyvuotos visumos, jį įvardyti, nurodo tyrimo būdą pasirinktam objektui pažinti. Sistema yra žmogiškasis būdas tikrovei įteisinti, tačiau kai tik tiesa virsta sistema, taigi valdoma, manipuliuojama, turima, metodas virsta prievartos tiesiai instrumentu. „Metodas ir tiesa apsieičia vietoj: kadaise buvęs tiesos ir Dievo pagavos priemonė, metodas virsta savitiksliu“; kadaise buvusi tikslu, tiesa virsta tik priemone, metodo maistu.¹⁶ Norėdamas sugauti tikrumą, Vakarų žmogus mėgina užmesti savo žmogiškosios refleksijos tinklelį, „lipdo“ mąstymo–supratimo modelį, pamiršdamas, kad tai tik jo sukonstruotas dirbtinis produktas. Vakarų metafizinės sistemos tampa būtent tokiais konstruktais. J. Derrida teigia, kad šie minties „dėsniai“ reiškia tam tikrų požymių – sudėtingumo, tarpininkavimo ir skirtumų – atskyrimą; t. y. požymių, sukeliančių „negrynumą“ ir sudėtingumą, atskyrimą. Šis atskyrimas vyksta bendruoju metafiziniu lygiu, be to, tokiu lygiu, kuriame visa konceptų (juntamo–neapčiuopiamo, idealaus–realaus, išorinio–vidinio, pramanyto–tikro, prigimtinio–kultūrinio, kalbamo–rašomo, veiklos–pasyvumo ir t. t.) sistema, valdanti minties operacijas Vakaruose, virsta institucijomis. J. Derrida „dekonstrukcijos“ procesas yra skirtas parodyti „minties“ dėsnį nepakankamumą. Amžinieji metafiziniai principai turi ypač trapų ir nevienareikšmį pagrindą. Tai, kas teisinga ir „tikra“ dėl nekintamo identiteto, galų gale sukelia „tikro“ dekonstrukciją.

Žmogaus prigimtis yra identiška sau pačiai (atrodo, prie jos negalima nieko nei pridėti, nei atimti), tačiau iš tiesų ir jai kažko trūksta. Trūkumas jai tampa įprastas, o gal net vienu reikšmingiausių jos bruožų. J. Derrida parodo, kad savipakankama prigimtis taip pat patiria trūkumą. Ji paklūsta nusistovėjusioms inertiškos sistemos taisyklėms, trūkumas ieško atvirų erdvių, naujų sąlygų. Žmogaus prigimtyje glūdi sau-pakankamumas ir

trūkumas, sistemiškumas ir chaotiškumas. Kritinės ribos – nuopuolis į savipakankamą uždarą sistemiškumą ir visiška nežinia, visiškas tvarkos nebuvimas; tarp jų ir blaškosi žmogus, tai nurimdamas, tai vėl įsiaurindamas. Tvarkos elementai braunasi į neištirtą erdvę, nestruktūruoti elementai skverbiai į sutvarkytą pasaulį...

Išankstinė visų fenomenalių formų sąlyga – rašymas plačiąja prasme. Tai pėdsakas, žymė, grafema; jis visuomet būna neidentiškas, negrynas, visuomet kvestionuojamas „paprastas“ jo autentiškumas. Rašymas griežčiausia prasme yra virtualus, o ne fenomenalus; jis yra ne produkavimas, o tai, kas produkavimą daro įmanomą. Kritikas-skaitytojas daugiau paprasčiausiai neinterpretuoja, bet tampa rašytoju su savo teisėmis. Jis tebevartoja žinomus tikrinius vardus ir konceptus, tačiau kaip tik čia ir pasirodo jų struktūrinių darinių nepakankamumas. E. Matchettas pataria įveikti vaizduotės ir mąstymo, intucijos ir logikos, suderinamo ir nesuderinamo perskyras ir ieškoti atvirų mąstymo būdų, nesusaistytų jokiais supaprastintais tikrovės modeliais.¹⁷ A. Šliogerio žodžiais tariant, „kiekvienas būtiškas atvirumas daikto daiktškumui, vietos ir fenomeno statymas yra kova be metodo ir išankstinių taisyklių, pavojinga patirtis, išlaisvinanti aistra, balansavimas ant skustuvo ašmenų.“¹⁸

Sistemos rémuose vargu ar sugebétume nustepti. Nei aš pats, nei mano sustruktūruota aplinka negali kuo nors esmiškai nauju manęs nusteptinti; iš tiesų sistemos žmogus ir nenori, kad į jo pasaulį įsiveržtų kažkas nenumatyto, nesaugaus. Kitas žmogus, visa *kitybė*, net dieviška tikrovė dirbtinai paverčiama mano *savastimi*, tiesiog *manastimi*. Taip kuriami stabai – demoniški Dievo įvaizdžiai. Tuomet prarandama santykio su tikrove autentiška, bet kokio tikro dialogo galimybė, susitikimo džiaugsmas.

Kiekvienoje žmogaus sukonstruotoje sistemoje glūdi pavojus pasinerti į visažinystės iliuziją arba pasiklysti supaprastintame dirbtiniame gatavų konstruktyvų pasaulyje. Pirmasis pavojus veda į puikybę ir dieviškųjų galių prisiskyrimą, antrasis – į mąstymo mechanistiką, gyvūno instinktus ir įpročius. Vis dėlto Vakarų filosofija dažniausiai teikia pirmenybę sistemų kryptčiai.

M. Heideggeris prabyla apie dalies ir visumos (esinio ir viseto) paradoksą: žvelgiant į atskirybę, esinys užstoja visumą, o mėginant suvokti bendrę, iškyla tik miglotas, neapibrėžtas, neaprepiamas, kupinas netikrumo, iliuzijų viseto vaizdas. Ar įmanoma pasirinkti optimalų stebėjimo atstumą, Aristotelio ir kitų Antikos filosofų taip pamėgtą saikingą, rafinuotą nuotolį, kad vienodai ryškiai matytume ir detales, ir visumą? Kai jau atrodo, kad liko tik žingsnelis ir skiriamoji geba taps tokia, jog štai išvysime pačią stebinio esmę, deja, įveikus tą išsvajotąjį nuotolį, išdyla ne tik nuolat blankstantis visumos fonas, bet ir taip laukto fragmento kontūrai. Tarsi iš tolo matydami sūkurį upėje, prieitume arčiau pasižiūrėti, kur yra aiški to sūkurio riba...

Šiandien daug kalbama apie dirbtinį intelektą. Dirbtinio intelekto bruožas – griežta sankiba su aplinka (imanencija), būdinga gyvūno prigimčiai; žmogui būdinga kūrybinio jautrumo aplinkai ir jos objektiškumo refleksijos pusiausvyra (transcendencija). Dėl to gyvūnai ir kompiuteriai negali juoktis, verksti ar meluoti. Žmogus, bet kada galintis suklysti, vis dėlto sugeba priimti tinkamus sprendimus nenumatytais atvejais ir deramai juos koreguoja, o kompiuteris, kad ir kaip tiksliai vykdytų savo funkcijas, visuomet yra imanentiškuose mikropasaulyje spąstuose. Būtent tik žmogus ir supranta savo *aš-esatį*,

savimonę, o gyvūnas tarpsta uždarame instinktų, jauslumo rate, neidentifikuodamas sąvęs. Sąmonė ne tik suvokia objektus ir į juos nukreiptus aktus, bet ir tiesiogiai save pačią – tai savimonė (*aš-sąmonė*). Savo esatį sąmonė suvokia atskirtą nuo visko (J. G. Fichtės manymu – nuo *ne-aš*; dažnose šiuolaikinės filosofijos sampratose – nuo to, kas yra *kita* – gr. *heteros*, lot. *alter*). Tik intelekto laisvėje žmogus iš tiesų atranda savo kūniškumą ir psichiškumą, suvokdamas, kad, nors yra vientisas ir susijęs su psichosomatine sistema, vis dėlto ją gali atitraukti reflektuoti. Turėdami transcendentalinę¹⁹ nuostatą, matome ir skiriame juslinę nuostatą, bet pastaroji nemato transcendentalinės. Tiesa, žemesniajame sluoksnyje randame nuorodas į aukštesnįjį, kai pirmojo taisyklės nepaaiškina tam tikrų antrojo apraiškų, nepaklūstančių žemesniojo sluoksnio logikai. Jei žmogus gyventų pagal instinktus, jo elgesys būtų didžiaja dalimi nuspėjamas kaip kompiuterio ar tam tikros rūšies gyvūno. Be dorovės dėsnio įrašo širdyje negalėtume paaiškinti, kodėl žmogus renkasi ne patogumą, saugumą, bet pareigą, auką, ne lengvesnį, bet prasmingesnį kelią. Kartais žmogus elgiasi visiškai nelogiškai gamtos dėsnių ar kompiuterinės logikos požiūriu, ir tik tame glūdi žmogaus didybė, esminė žmogaus ir gamtos skirtis.

Taigi žemesniojo sluoksnio struktūra aiškėja tik aukštesniojo suponuotoje žiūroje; tam tikra apriorinė sistema kaip metodologija jau glūdi aukštesniajame sluoksnyje ir konstruoja vis aiškesnį, išbaigtesnį žemesniojo sluoksnio vaizdą. Sistemiškumo inercija pagau-na patį žmogų: taip jau jis sukurtas, kad vidinis poreikis nuolat skatina ieškoti sistemos kaip loginio veikimo pagrindo. Žinoma, vertybiškai skiriasi sistemiškumas, veikiantis instinktuose ir mąstyme, mechanikoje ir dorovėje, tačiau visur tai yra sistema. Įprotis gali būti tiek instinktyvus, tiek dorovinis, pirmojo vertę galima patikrinti antruoju, o kuo tikrinti antrąjį? Juk dorovės dėsnis nurodo tik bendrąsias nuostatas, kurios reikalauja nuolatinio subtilaus būdravimo besikeičiančiose situacijose, apimančiose mano vidų ir mano aplinką. Ar galiu koku nors būdu kuriai nors iš jų pasirošti iš anksto? Įvairios pratybos (be abejo, ir dvasinės) ugdo nuostatas ir galias, bet aš pats savyje nežinau, ko iš manęs bus pareikalauta už metų ar už minutes.

Jis [Jėzus] pasakė jiems palyginimą: „Vieno turtingo žmogaus laukai davė gausų derlių. Jis pradėjo sau vienas svarstyti: „Ką čia man dabar padarius? Neturiu kur sukrauti derliaus“. Galop jis tarė: „Štai ką padarysiu: nugriausiu savo klojimus, statysiu didesnius ir į juos sugabensiu visus javus ir visas gėrybes. Tada tarsiu savo sielai: mano siela, tu turi daug gėrybių, sukrautų ilgiems metams. Išsėkis, valgyk, gerk ir linksmai pokyliauk!“ O Dievas jam tarė: „Kvaily, dar šiąnakt bus pareikalauta tavo gyvybės. Kam gi atiteks, ką susikrovei?“ Taip yra tam, kas krauna turtus, bet nesirūpina tapti turtingas pas Dievą“. (Lk 12, 16–21)

Pagrindinė sąvoka, neišmanėlio ištarta savo sielai, yra *ilsėkis*. Žinoma, kūno maistu nepasotinsi sielos, bet Evangelijos eilutės kalba apie bet kokį pasisotinimą, bet kokį saugumą apskritai. O kaip aš tapsiu turtingas pas Dievą? Gal teigiamai nustebinsiu Viešpatį, parodydamas savo dorybių sąrašą? Gal tas dorybes pats auginsiu, statydamas joms vis erdvesnę buveinę? Gal, turėdamas pakankamai nuopelnų, jau galiu atsikvėpti, o gal man ir toliau stengtis gražiai dvasiškai gyventi, ir Dievas garantuotai mane priims? Šv. Paulius apgailestauja: „aš sugebu gero trokšti, o padaryti – ne“ (Rom 7, 18). Prie jo prisideda tėvas

J. Philippe: „Kad ir kokios būtų mūsų pastangos, patys savęs pakeisti negalime. Tik Dievas savo meilės galia gali įveikti mūsų trūkumus ir ribotumą.“²⁰ Viešpats Jėzus nuolat primena: „Aš esu vynuodis, o jūs šakelės. Kas pasilieka manyje ir aš jame, tas duoda daug vaisių; nuo manęs atsiskyrę, jūs negalite nieko nuveikti“ (Jn 15, 5). „Ir ką gi turi, ko nebūtum gavęs? O jei esi gavęs, tai ko didžiuojiesi, lyg nebūtum gavęs?“ (1 Kor 3, 7). „Be manęs jūs negalite nieko“ (Job 16, 5).

Dvasios ir laisvės paralelės

Šventumas nėra vieno visiems tinkančio tobulumo modelio įgyvendinimas. Tai pasireiškimas visiškai unikalios tikrovės, kurią vien Dievas pažįsta ir gali išskleisti. Nė vienas mūsų nežino, kame jo šventumas: tai mums pamažu atskleidžiama tik einant šiuo keliu, ir dažnai esti visai kas kita, nei įsivaizdavome. Didžiausia kliūtis kelyje į šventumą turbūt ir yra ta, kad pernelyg „prisirišame“ prie pačių susidaryto savo tobulumo įvaizdžio.

Tobulumas, kurio nori Dievas, visuomet bus kitoks, visuomet stulbinantis, bet galiausiai ir neprilygstamai gražesnis, nes tik Dievas pajėgus sukurti visiškai unikalius šedevrus, kai tuo tarpu žmonės temoka mėgdžioti.

<...> Savaime suprantama, kad taptume šventi, turime stengtis vykdyti Dievo valią – tą, kuri galioja visiems ir yra nurodyta per Šventąjį Raštą, įsakymus ir kitką.²¹

Mums reikia ypatingų, specialiai mums adresuotų Viešpaties nuorodų. Esame tik būtybės, turinčios ribos pobūdį, negalime aprėpti visko, privalome rinktis ir turime žinoti, kokiai dorybei skirti pirmenybę: ne pagal savo įsivaizdavimą, o pagal tai, ko Dievas tikrai iš mūsų prašo. „Tobulumą pasieksime ne tiek išoriškai prisitaikydami prie idealo, kiek viduje tapdami ištikimi Šventosios Dvasios įkvėpimams.“²² „O kur Viešpaties Dvasia, ten ir laisvė“ (2 Kor 3, 17). „Juk gyvybę teikiantis Dvasios įstatymas išvadavo tave iš nuodėmės ir mirties įstatymo.“²³ O ko įstatymas nepajėgė, nes jis buvo kūno susilpnintas, tai įvykdė Dievas.“ (Rom 8, 2–3).

Teofanas Atsiskyrėlis, kalbėdamas apie trečiąjį žmogaus sandaros elementą, vadinamą *pneuma*, *lógos*, *dianóoetikón*, *kardía* ir visų pirma *hégemónikon*, išskylantį virš kūno (*sóma*) ir sielos (*psyché*), pamini didžiąją teologinę Šventosios Dvasios buvimo problemą: ji ateina „iš išorės“ ir tuo pat metu priklauso mūsų „aš“, taigi yra vienu metu ir mano „dvasia“, ir „Dvasia“.²⁴ Ji taip pat apibrėžiama kaip „tam tikras žmogaus savęs viršijimas“.²⁵ Teofanas Atsiskyrėlis Dvasią laiko „žmogaus sielos siela“.²⁶ Interpretuodamas laišką romiečiams, jis rašo: „Viską užbaigia Šventoji Dvasia. Kaip be sielos kūnas yra be gyvybės, taip be Šventosios Dvasios siela yra be dvasinės gyvybės.“²⁷ Ir šv. Jonas Auksaburnis sako, kad žmogus apibūdinamas kaip *pneumatikós* dėl to, kad jame veikia Dvasia.²⁸ Apvalytoje sieloje veikia Šventoji Dvasia. Susivienijusi su Dvasia žmogaus siela nepradingsta kažkokioje *nirvanoje*, bet kaip tik įtvirtina savo asmenybę ir ją išstobulina iki aukščiausio laipsnio.

P. Evdokimovas rašo, kad reikia vengti „sumaišyti psichologinę valios sąvoką su metafizine laisvės sąvoka“.²⁹ Valia, susijusi su prigimtimi, yra pajungta poreikiams ir trumpalaikiams tikslams, o laisvė priklauso nuo dvasios, nuo asmens. Kai ji kyla aukšty, trokšta tik tiesos ir gėrio. Šv. Grigaliaus Nysiečio žodžiai atspindi graikų Tėvų mąstymą: „Laisvė – tai panašumas į tą, kuris neturi šeimininko (*adésptos*) ir yra suverenus (*autokrátēs*), panašumas, kurį mums davė Dievas nuo pat pradžios. Tik laisvės dėka žmogus yra panašus į Dievą ir palaimintas.“³⁰ „Tikroji laisvė yra „dvasinis“ turtas, Šventosios Dvasios dovana.“³¹ „Vėjas³² pučia, kur nori; jo ošimą girdi, bet nežinai, iš kur ateina ir kur link nueina. Taip esti ir su kiekvienu, kuris gimė iš Dvasios.“ (Jn 3, 8)

Teko girdėti tokį pasakojimą. Šventą dieną pastebėjęs tvoroje plyšį, vynuogyno šeimininkas ne tik nepuola jos taisyti, bet atgailauja, kad žemiškais rūpesčiais gadina Viešpačiui skirtą laiką. Po to plyšį pamiršta ir prisimena tik derliaus metu, stebėdamasis, kad taip puikiai užderėjo vynuogės, kad jokie žvėrys, galėję lengvai patekti pro neužtaisytą plyšį, jų nenuniokojo. Priejęs arčiau tos vietos pamato, kad ten, kur buvo anga, seniai išaugęs erškėtis, ir supranta, kad tai yra Dievo darbas.

Evangelijoje skaitome, kaip vieną šabą, Jėzui einant per javų lauką, mokiniai skabo varpas ir valgo grūdus, kitą šabo dieną Viešpats pagydo vyrui padžiūvusią ranką, trečiąkart išvaduoja moterį nuo dvasios ligos, iš šėtono pančių, ketvirtą – išgydo neregį. „Žmogaus Sūnus yra ir šabo Viešpats.“ (Lk 6, 5)

Pirmasis pasakojimas rodo, kaip dosniai Dievas apdovanoja besilaikantį Įstatymo, antrajame pats Jėzus šabo dieną daro dalykus, prieštaraujančius sistemos reikalavimams, svarbesnius nei prisakyta. Abu pasakojimai moko teisingai elgtis, ir svarbiausias kriterijus čia yra ne raidė, ne tvarkos sistema, bet Dvasia.

Negalime priimti Dvasios paskatų, jei esame užkietėję, prisirišę prie savų gėrybių, savo pažiūrų, sampratų ir kt. Kad leistumės vedami Šventosios Dvasios, mums reikia didžiulio nuolankumo ir lankstumo³³, kuris pamažu įgyjamas praktikuojant neprisirišimą. Stenkimės į nieką „neįsikabinti“ nei materialiai, nei emociškai ar net dvasiškai. Tai nereiškia tapti tokiems, kuriems į viską „nusispjaut“, kurie viskam abejingi. Taip pat nereiškia praktikuoti tam tikrą priverstinę askezę, kad atsiskaytume visko, iš ko susideda mūsų gyvenimas – dažniausiai tai tikrai nebus tai, ko Viešpats mūsų prašo. <...> Mūsų dvasinei pažangai kliudys prisirišimas prie tam tikrų idėjų, sampratų ir įpročių kažką daryti savaip. <...> Net jei patys tikslai yra nuostabūs, prisirišimas prie savosios „išminties“ yra pati didžiausia kliūtis nuolankumui Šventajai Dvasiai. Kuo mažiau šis prisirišimas sąmoningai suvokiamas, tuo didesne jis tampa kliūtimi. Savaime suprantama, sunkiau susivokti, kad esame prisirišę prie savo valios, kai pats trokštamas dalykas yra geras: mes užsispyrę siekiame jo nesuvokdami, kad tai, kaip įgyvendiname šį sumanymą, dažnai neatitinka Dievo plano.³⁴

Įstatymo ir laisvės santykio esmė – vidaus ir išorės perskyra. Kol įstatymas yra išorėje, jis yra prievartinis. Kai įstatymas viduje, jis jau ne prievartos, o laisvės valdose. Meilės įstatymas yra pačios laisvės išraiška: mylėti galima tik iš vidaus. Kas gali priversti mylėti? Mylėti – geriausias būdas atsiverti Šventosios Dvasios vedimui. Kokia sistema galėtų apimti meilę, kuri nuolat stokoja ir dovanoja, prašo ir dalija, sulauko ir leidžia, keičiasi ir

išlieka. Keistai skambėtų *sistemiškos meilės* sąvoka ar raginimas *sistemingai mylėti*... Mylintieji vienas kitą laimingiausi ir laisviausi tuomet, kai jie visiškai susilieja ir tampa vienas nuo kito priklausomi. Paradoksas: *adėspotos* ir *autokrátės* dvasia savanoriškai pasirenka priklausomybę.

Pastangų sistemą viršijanti malonė

Paradoksas netelpa į jokią sistemą. Jis perskiria ir jungia vienu metu, nepakludamas taip įprastai dvireikšmės logikos tvarkai, ką tiek kartų yra parodęs jau Herakleitas. Galbūt už dvireikšmę logiką yra aukštesnė žmogiškoji sistema, bet yra žmogaus riba, kur jo galios baigiasi. Štai aiškinant tikėjimą į Švenčiausiąją Trejybę, vakarietiškoji aleksandriškoji-lotyniškoji samprata, siekianti šv. Augustiną ir Boecijų, išpažįsta tikrą Dievą kaip Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios vienovę, o graikų Tėvų nuostata lieka ištikima Naujojo Testamento žodynui ir Dievą Tėvą nurodo kaip dangaus ir žemės kūrėją, šalia Dievo egzistuojančio pasaulio kosminės vienybės pradą, vidinės Dievo vienovės šaltinį: Dvasia ir Sūnus yra viena Tėve. Visa tai peržengia žmogaus mąstymo galimybes; prisimename pasakojimą apie šv. Augustiną, besistengiantį įminti Švenčiausios Trejybės slėpinio mįslę. Kai skaitome Šventąjį Raštą, susiduriame su mus viršijančiu gyvuoju Žodžiu, veikiančia Dvasia, kurie plečia mūsų širdis, veria protus. Metafizinės tradicijos ir dvasinės intuicijos vedami, čia kaskart patiriame nuostabią tvarką, visuminį dalių sąryšį, tobulą struktūrą, tačiau tas pats augantis dvasios sujudimas kaipmat it kūju porcelianinį indą sudaužo bet kurį turėtą ar įgytą, protu redukuotą konstruklą – atsiveria vis nauji horizontai, iškyla vis nauji kontūrai. Dieviška tikrovė jokia savo dalimi nesutelpa net į tobuliausiai žmogaus jai paruoštą rūmą. Ji reikalauja nuolatinio darbo, nuolatinio veikimo, laukimo, atgailos, pasitikėjimo, įsiklausymo, atvirumo, atsidavimo, aukos, meilės, vilties, tikėjimo. Žmogus privalo tapti kuo tobulesne terpe dieviškosios Malonės – Apreiškimo, Išganymo žinios – transliacijai, ir tokį jį padaro ne kas kitas, o pati Malonė. Teofanas Atsiskyrėlis sako: „Kas turi malonę, tas atsiduoda jos visagalybei, ir malonė jame gali viską. Ši tiesa daug akivaizdesnė už bet kurią matematinę tiesą ir bet kurią išorinę patirtį. <...> Stenkitės iš visų jėgų, bet palikite Viešpačiui rūpestį dėl pasisekimo.“³⁵

E. Husserlis ir visa fenomenologinė tradicija teigia, kad esmė skleidžiasi struktūromis. Ar tikrai egzistuoja arba yra įmanoma kokia nors garantuotai sėkminga sisteminio tyrimo programa? Metafizika nesiiima reiškinių aprašymo, nesitenkina struktūrų tyrimu, ji koncentruojasi į priežastį, pačią esmę. Ar ji labai klysta, neaprašinėdama reiškinių? Įsivaizduokime įvykį: ekscentriški ratilai sklinda vandens paviršiumi. Galime tyrinėti, aprašinėti šį procesą iki žmogui įmanomos ribos, galime net hipotetiškai teigti, kad šis reiškinys yra pasekmė kažkokio kito įvykio, galbūt į vandenį kritusio akmens, bet apskritai tikra čia bus tik tai, kas tiesiogiai siejasi su konsekvenciniais ratilų tyrimais. Kritęs akmuo yra įvykis, kuris nepriklauso ratilų tyrimo sistemai, bet šis įvykis kaip tik ir yra visų ratilų atsiradimo priežastis. Šiandien kalbame apie stebėtojo ir stebinio vienovę, apie medžiagos, energijos ir informacijos, apie dvasios ir materijos sąsajas, ir čia mus atvedė tiek metafizinės-mokslinės nuostatos, tiek fenomenologiniai pasaulio aprašai. Dvasia yra kiekvieno įvykio centre, ji įsiterpia į pačią reiškinio esmę, ji yra tas akmuo, nuo kurio pasklinda ratilai. Nors

kūniškosios akys ir neužfiksavo šio įvykio, o redukuotas mąstymas įnirtingai tebetiria ratilų pasaulį, Dvasia leidžia suprasti, kad akmuo krito į vandenį...

Kol tyrinėjame ratilus, esame išorinio pasaulio valdžioje, nes nesuprantame įvykio esmės. Mes paveikūs, pažeidžiami, nestabilūs tyrėjai; nesvarbu, kokios svarbos akmens sukeltą pranešimą išvydome, mes jo dar neatpažinome. Kai aptinkame patį akmenį, išsivaduojame iš išorės diktato, nesuprantamų struktūrų tvarkos: ji tampa sava, vidinė ir aiški, nors tai jau nebesvarbu – mes pažinome reiškinių esmę. Tai jau tapo mūsų tiesa.

Viskas prasideda nuo iššūkio, kurį mums iškėlė Jėzus. Šis iššūkis yra į vandenį mestas akmuo, kuris sukelia sklindančius bangų ratilus; paskutinis ratilas, aiškiai neatsiejamas nuo jį sukėlusio centro, turi aprėpti galutinį horizontą. Pakanka stebėti tris vieną po kito sekančius ratilus: paties Jėzaus įvykio ratilą, kuris įsiglaudžia į biblinio Apreiškimo ratilą, o šis savo ruožtu persilieja į žmonijos visuotinės istorijos ratilą.³⁶

Jėzaus įvykio ratilų fenomenas prieinamas įvairioms analizėms, bet pats Jėzus pažįstamas tik per dvasinį susitikimą su dieviškuoju Jo Asmeniu. Tai ontologinis-egzistencinis aktas, kupinas savasties pastangos ir geismo būti, ir tai jį viršijantis meilės įvykis. Viešpaties Veido artumoje Pilotas neatpažino Jo Dvasios. „O kas yra tiesa?!“ – į tuštumą nuskambėjo valdytojo klausimas, neprisilietęs prie tiesos pačios Tiesos akivaizdoje. Pragaištingai skausminga... Bet mes turime viltį, kad dar pavyks iš tiesų Ją atpažinti. O ir Dvasia ateina pagalbon mūsų silpnumui, Ji užtaria šventuosius pagal Dievo norą: Simonui iš Kirėnės pakako panėšėti Viešpaties kryžių...

Išvados

- Sistema tarnauja kaip pažinimo principas, loginio veikimo pagrindas, universali vidi- nių žmogaus poreikių išraiška, saugumo garantas.
 - Sistemos savybių analizė rodo, kad nėra sistemos, tinkamos visiems gyvenimo atvejams. Sistema pasižymi dirbtinumo ir inertiškumo modusais.
 - Sistemiškai mąstydami ir veikdami, tampame savo racionalumo įkaitais: užuot bu- vusi priemone tikslui pasiekti, sistema virsta savitiksliu dariniu.
 - Kitas žmogus, dieviška tikrovė, lieka anapus egocentrinės sistemos. Į ją patenka tik privatizuoti, deformuoti šios tikrovės atspindžiai, kuriama susimuliuota, virtuali realybė.
 - Sistemos žmogus nemato nei sistemos, kurioje pats yra, nei savo paties trūkumo. Tik sau-nepakankamas žmogus sugeba pažvelgti anapus įprastų sistemų lauko.
 - Savo pastangomis verždamiesi iš sisteminių darinių kalėjimo, patenkame į naujų ribotų konstrukčių nelaisvę.
 - Ten, kur žmogaus pastanga atsimuša į negalios sieną, pagalbon ateina Viešpaties malonė. Ji mus viršija, peržengdama bet kurį žmogaus sukonstruotą tvarkos statinį. Žmo- gaus dvasia išsiskleidžia ne sisteminių konstrukčių erdvėje, bet Šventojoje Dvasioje.
 - Bet koks prisirišimas prie nuosavo žinojimo, tvarkos, įpročio kliudo mus auginan- čiam Šventosios Dvasios veikimui. Privalome stengtis besąlygiškai atsiduoti Viešpaties malonei, atmindami, kad ji visuomet viršija mūsų pastangas.

- Sistema kyla iš savisaugios sau-pakankamos žmogaus prigimties ir suvaržo patį žmogų. Net patirdama stoką, imanentiška sąranga toliau skleidžiasi struktūromis, privatizuojančiomis transcendentinę *kitybę*, produkuojančiomis virtualią tikrovę, sėdama savyje-uždaryto stygiaus sėklas, platinančias nelaisvę, nerimą, įniršį. Kai tik atsiveriame Dievo malonei ir leidžiame jai veikti, įvyksta radikalus pokytis – transcendencijos stokojanti mūsų prigimtis realizuojasi visais laisvės modusais. Šventosios Dvasios pažymėto žmogaus alkį maitina neišsenkantis Viešpaties malonių aruodas.

- Dievo malonė panaikina ne visas žmogų varžančias sistemas, bet pačią suvaržymo galią. Kiekvienas įstatymas, būdamas asmens išorėje, jį suvaržo, bet nuskambėjęs pačioje jo esmėje, širdies buveinėje, liaujasi buvęs prievartos įstatymu ir tampa vidiniu jo laisvės turiniu.

- Tikėjimo intuicija, kad Dvasioje esti supratimas ir žinojimas, pasitvirtina. Šventoji Dvasia perkeičia stokojantį žmogų, atverdamą jo jusles ir supratimą. Kiekvienas reiškinys matomas dvasios šviesoje – regima priežastis, ir nereikia klaidžioti padarinių labirintais. Pati visų priežasčių Priežastis, slėpiningu būdu apsigyvenusi perkeistos širdies buveinėje, slėpiningai leidžiasi būti pažinta.

- Visa, kas tikra, prasideda nuo susitikimo su Viešpačiu, Jame tarpsta ir jį Jį veda. Tai tiesos kelias, kuriuo einant nepaliauja vėręsi platūs nuostabios tikrovės horizontai.

NUORODOS

- 1 Sistema – sudėtinė vienybė, tam tikra sąranga, sudaryta ne atsitiktinai, o pagal tam tikrą tvarką. Sistema (gr. *systema* – sandara; *syn* – kartu + *histemi* – statyti) – sandara, junginys, planingas taisyklingas išsidėstymas, sutvarkymas, organizacija – visuma, sudaryta iš dalių, įvairovės jungimas į visumą. Tai tvarka, kurią sąlygoja planingas (tikslingas), taisyklingas dalių išsidėstymas tam tikrame sąryšyje. Nuo Antikos, ypač nuo stoikų, laikų sistema suprantama kaip esamybės visetas (kosmas), politinis darinys (polis), gyvūno organizmas, mokslo sričių ir mokslinių veiksmų visuma.
- 2 V. Hubka pateikia bendrą socialinį-techninį transformacijos sistemos modelį. Keitimosi procesą diktuoja poreikiai, jo vyksmą lemia žmogaus, techninės, kuriantis informacinės sistemos ir valdymo faktoriai. Dėl sudėtingos sistemos vidaus ir aplinkos sąveikos transformacijos procesas erdvėje ir laike kaskart įgauna vis kitokias reikšmes. (Šiandien, taikant matematinius-loginius-kibernetinius modelius techninėms, biologinėms, socialinėms ir kt. sistemoms, kalbama apie pastarųjų atvirumą ir nesujungiamumą. Sistema reiškia tam tikrą būtiną tvarką ir būtiną procesą, tad kyla klausimas, ar suderinamos laisvė ir sistema.)
- 3 Kibernetika (gr. *kybernetike techne* – menas vairuoti [laivą]) – valdymo menas; mokslas, tiriantis bendruosius įvairių sistemų (visuomeninių, biologinių, techninių) valdymo, reguliavimo, grįžtamojo ryšio, informacijos perdavimo ir apdoravimo dėsnius, kuriantis informacijos apdoravimo teoriją ir priemones. „Kibernetika – technikos siela“ – metamokslas, „automatiškai laisvai nukrypstant nuo taisyklingų struktūrų“ (K. Hubneris. Cituojama iš: *Huning A. Inžinieriaus kūryba: Sisteminis teorinis technikos apibūdinimas // Technikos filosofijos įvadas*. Vilnius: Alma littera. 1998. P. 93.). „Kibernetika tiria bet kurias sistemas, galinčias priimti, saugoti ir perduoti informaciją ir panaudoti ją valdymui ir reguliavimui“ (A. N. Kolmogorovas. Cituojama iš: *Губанов Н. И., Уттенбергенов А. А. Медицинская биофизика*. Москва: Медицина. 1978. С. 10. Išversta mano – R. B.). Kibernetika išvystyta bendromis matematikų, fizikų, inžinierių, biologų pastangomis. Fiziologai maždaug nuo 1935 m. sistemškai tiria organizmų veiklą, jų vidaus ir aplinkos pastovumo funkcijas. 1948 m. R. Shannonas paskelbia „Matematinę ryšio teoriją“, N. Wieneris – „Kibernetiką“ („Kibernetika, arba gyvų organizmų ir mašinų valdymas ir ryšys“).
- 4 *Bartkus R., Melninkaitė V., Skučas I.* Sisteminis filosofinis požiūris į integruotąjį projektavimą //

- Informacijos mokslai: mokslo darbai. 2003. T. 25. P. 148–149.
- 5 Pavyzdžiui: žmogaus posistemis yra širdies-kraujagyslių sistema, važiuoklė – automobilio posistemis (jei važiuoklė nagrinėjama kaip sistema, pusašio ir rato sistema yra šios posistemis), kai sistema – kompiuteris, procesorius – posistemis ir t. t.
 - 6 Struktūra (lot. *structura; struere* – dėti eilėmis, statyti, rikiuoti) – daikto dalių tarpusavio išsidėstymas ir ryšys; objektų arba reiškinių sistemos sandara; taisyklingas elementų sudėjimas į vieną taisyklingą visumą. Tai visuminė tikrovės sandara, kurioje kiekviena dalis ir kiekviena dalinė funkcija yra reikšminga visumai būtent taip, kad atskiras dalis ir jų funkcijas nulemia visuma, jos suprantamos tik visumos atžvilgiu.
 - 7 Komplexas (lot. *complexus* – junginys, derinys) yra abstrakti ar konkreti sistema (sutvarkyta visuma), savo savybėmis ir ypatybėmis išsiskirianti iš kitų – tai susijusių daiktų, veiksmų, reiškinių visuma, grupė elementų, sujungta pastoviais ryšiais, kompleksinis junginys. Kompleksiškas suprantamas kaip apimantis grupę (kompleksą) daiktų, reiškinių, procesų, kompleksinis – kaip sudėtinis.
 - 8 *Думрих Я. Проектирование и конструирование. Системный подход. Москва: Мир. 1981. С. 19.*
 - 9 Kalbėdamas apie techninę (dirbtinę) sistemą, V. Hubka nurodo funkcinę, organinę (natūralią, dalių) ir komponentinę (elementų) sąrangą. Sistemos funkcijų tipus V. Hubka grupuoja pagal kompleksiško (hierarchijos), abstrahavimo (konkreti ar abstrakti sistema), tikslų kategorijų (palaikančios, valdančios, reguliuojančios, jungiančios), loginius, bendrus, bazinius ir elementarius kriterijus. Natūrali (organinė) struktūra – abstraktus modelis, kuris apima sistemos dalis su jų funkcinėmis reikšmėmis, veikimo būdu ir tikslais, nustato tarpusavio ryšius. Elementų (komponentinė) struktūra – konstravimo elementų ir jų ryšių „tinklo“ nusakymas. *Hubka V. (1988). Theory of Technical Systems. A Total Concept Theory for Engineering Design. Berlin: Springer-Verlag. P. 59–92.*
 - 10 *Hubka V. Theory of Technical Systems. A Total Concept Theory for Engineering Design. Berlin: Springer-Verlag. 1988. P. 255.*
 - 11 *Hubka V. Theory of Technical Systems. A Total Concept Theory for Engineering Design. Berlin: Springer-Verlag. 1988. P. 98.* Hierarchija (gr. *hierarchia*, lot. *hierarchia* – šventųjų valdžia; gr. *hieros* – šventas, *arche* – pradžia, pagrindas, principas, *čia* valdžia) – tai daugiapakopė organizacinė struktūra, kurios grandys sudaro griežtai reglamentuotus pavaldumo ryšius; tai šakniniu orientuotu medžiu (grafais) pateikiama struktūra; centralizuotų valdymo sistemų principas; žemesniųjų grandžių paklusnumo aukštesnei valdžiai tvarka; sistemos su vyresnumo ryšiais savybė.
 - 12 Teleologijos-entelechijos ir priežasties sąvokų etimologija: gr. *telos* – tikslas, *logos* – mokslas, teiginys ir t. t., *en* – kame, *echein* – turėti; lot. *causa*, gr. *aition* – priežastis, kaltinimas.
 - 13 Sinergetika (gr. *synergetikos* – bendrai veikiantis) – mokslas, tiriantis sudėtingų sistemų savaiminio susitvarkymo procesus, dėl kurių susidaro naujos struktūros; nepriklausomų sistemos elementų bendras veiklos rezultatas (didesnis už rezultatų sumą). Sinerģija – sąveika, veikimas išvien, elementų sąveikos sistemoje sustiprinimas. Gamtos sinerģijos analogijos principu sukonstruoti reaktyviniai lėktuvai. Sinerģtinė paradigma pagal sudėtingumą (hierarchiją) sistemos suskirsto į tris grupes: 1) I. Newtono mechanika siūlo ne tik fizikos, bet ir biologinių bei socialinių sistemų mechanistinę sampratą. 2) Organizmų, populiacijų, biogeocenozių, automatinių kontrolės mechanizmų, erdvėlaivių valdymo įtaisų (sudėtingų, savireguliatyvių, homeostatiškų sistemų, reaguojančių į atgalinius signalus) tyrinėjimą skatina kibernetikos, informacijos, sistemų teorijų atsiradimas, biologijos ir kvantinės fizikos vystymasis. 3) Šiandien tyrinėjamos ir konstruojamos atviro tipo sistemos, kurios sugeba ne tik kontroliuoti savo posistemius, bet ir juos kurti, o šie veikia anksčiau sukurtas dalis. Tai – biotechnologijų objektai, genų inžinerija, šiuolaikinio projektavimo sistemos, kompiuteriniai tinklai, internetas. Procesas čia pralenkia daiktus, veikia „žiedinis“ priežastingumas.
 - 14 Junglumas (angl. *connection* – (į)jungimas, ryšys, sąryšis, ryšiai, suderinta susisiekimo priemonė, *connect* – (su)jungti, jungtis, įjungti, (su)sieti) – struktūros elementų sujungimas, darbinių metodų koordinavimas.
 - 15 *Bartkus R. Filosofija technikos žmogui. Kaunas: Technologija. 2007. P. 18.*
 - 16 *Šliogeris A. Būtis ir pasaulis. Vilnius: Mintis. 1990. P. 306.*

- 17 *Думрux Я.* Проектирование и конструирование. Системный подход. Москва: Мир. 1981. С. 356.
- 18 *Šliogeris A.* Būtis ir pasaulis. Vilnius: Mintis. 1990. P. 159.
- 19 Sąvoka „transcendentalinė“ (lot. *transcendens* – peržengiantis) žymi išankstinių patyriminio pažinimo principų ir objektų sritį, atskleidžiamą atspindimuoju „grįžimu“ į subjektinę sąmonę.
- 20 *Philippe J.* Šventosios Dvasios vedimas. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2005. P. 8.
- 21 *Philippe J.* Ten pat. P. 11–12.
- 22 Ten pat. P. 13.
- 23 Gr. *nomos* – įstatymas, paprotys, sistema, principas.
- 24 *Špidlik T.* Krikščioniškųjų Rytų dvasingumas. Vilnius: Dialogo kultūros institutas. 2007. P. 96.
- 25 *Špidlik T.* Ten pat. P. 96.
- 26 Ten pat. P. 37.
- 27 Ten pat. P. 95.
- 28 Ten pat.
- 29 Ten pat. P. 34.
- 30 Ten pat. P. 104.
- 31 Ten pat.
- 32 Vėjas: gr. *pneuma* reiškia ir *vėją*, ir *dvasią*.
- 33 Asociacijos: kuo „kiečiau“ sistemos dalys tarpusavyje susietos, tuo greičiau sistema suyra dėl aplinkos poveikio; taigi sistemos privalumas – jos „lankstumas“, adaptyvumas. Klausimas čia tik tas, kam ši sistema tarnauja...
- 34 *Philippe J.* Šventosios Dvasios vedimas. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2005 P. 27–28.
- 35 *Špidlik T.* Krikščioniškųjų Rytų dvasingumas. Vilnius: Dialogo kultūros institutas. 2007. P. 107.
- 36 *Ratzinger J., Bathasar H.-U.; Rahner K.* Kodėl šiandien dar esu krikščionis? Vilnius: Aidai. 2008. P. 63–64.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. *Bachelard G.* Svajonių džiaugsmas. Vilnius: Vaga. 1993.
2. *Bartkus R.* Filosofija technikos žmogui. Kaunas: Technologija. 2007.
3. *Bartkus R., Melninkaitė V., Skučas I.* Sisteminis filosofinis požiūris į integruotąją projektavimą // Informacijos mokslai: mokslo darbai. 2003. T. 25. P. 147–153.
4. *Baudrillard J.* Simuliakrai ir simuliacija. Vilnius: Baltos lankos. 2002.
5. *Buber M.* Dialogo principas. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1998.
6. Cyberphilosophy. The Intersection of Philosophy and Computing / edited by J. H. Moor and T. W. Bynum. Oxford: Blackwell Publishing Ltd. 2002.
7. *Derrida J.* Apie gramatologiją. Vilnius: Baltos lankos. 2006.
8. *Foucault M.* Diskurso tvarka. Vilnius: Baltos lankos. 1988.
9. *Frielingendorf K.* Demoniški Dievo įvaizdžiai. Vilnius: Katalikų pasaulis. 2003.
10. *Gitonas Ž., Bogdanovas G., Bogdanovas I.* Dievas ir mokslas. Kaunas: LKB Tarpdiecezinės Katechetikos Komisijos leidykla. 1996.
11. *Heideggeris M.* Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis. 1992.
12. *Hubka V.* Theory of Technical Systems. A Total Concept Theory for Engineering Design. Berlin: Springer-Verlag. 1988.
13. *Husserl E.* Karteziškosios meditacijos. Vilnius: Aidai. 2005.
14. *Kolakowski L.* Metafizinis siaubas. Vilnius: Amžius. 1993.
15. *Levinas E.* Etika ir begalybė. Vilnius: Baltos lankos. 1994.

16. *Levinas E.* Apie Dievą, ateinantį į mąstymą. Vilnius: Aidai. 2001.
17. *Philippe J.* Šventosios Dvasios vedimas. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2005.
18. *Prigogine I.* Tikrumo pabaiga. Vilnius: Margi raštai. 2006.
19. *Ratzinger J., Bathasar H.-U.; Rahner K.* Kodėl šiandien dar esu krikščionis? Vilnius: Aidai. 2008.
20. *Ricoeur P.* Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas. Vilnius: Baltos lankos. 2001.
21. *Špidlik T.* Krikščioniškųjų Rytų dvasingumas. Vilnius: Dialogo kultūros institutas. 2007.
22. *Technikos filosofijos įvadas / sud. J. Mureika.* Vilnius: Alma littera. 1998.
23. *Губанов Н. И., Утенбергенев А. А.* Медицинская биофизика. Москва. Медицина. 1978.
24. *Дитрих Я.* Проектирование и конструирование. Системный подход. М.: Мир. 1981.

Gauta: 2008 09 17

Parengta spauda: 2008 11 26

Rolandas BARTKUS

THE SYSTEM AND SPIRIT: THE PRISON OF HUMAN ORDER AND LIBERATING DIVINE GRACE

S u m m a r y

The tradition of western mind is restricted by artificiality, insularity, dogmatism, inertia and other features of the system while systematically developing ontological, gnoseological, ethical and aesthetical reflections. Such thinking constructions claim to regularly complete reality view (vision of reality) and ensure the feeling of comfortable and framed being. The system is a rational mode of cognition and action regularly structuring recurrent elements in the phenomenon's flow. On the other hand, it is an order of finite and weak human being submitting to its own inertia and increasingly constructing perverted picture of the world and virtual reality. We constantly fall into a trap of rational action's program: after having a short joy of seeming control we feel the system emaciating us by its sophisticated structures.

Only an intellectually free human being is able to find his/her carnality and mentality and realize that despite of his/her being in a coherent unity with psychosomatic system, he/she is able to reflect that system in distraction. Being in transcendental attitude, we see and discern sensual attitude, however the latter does not see the transcendental one. On the lower level we find some hints of the higher one. It happens when the rules of the lower level do not explain certain manifestations of the higher one which does not comply with the logics of the first level. If a human being lived only according to his instincts, his behaviour could be forecasted as the actions of a computer or a particular animal. Inscription of a moral law within our hearts explains why a man chooses not the comfort or safety, but rather responsibility, sacrifice, difficult but meaningful way. Sometimes human actions do not comply with the computer logics or the laws of nature, and that is where sublimity of man manifests itself; this is the essential difference between man and nature.

Of course, although the system organization operates differently in instincts, thinking, mechanics and morality, still there is a system. A habit may be both instinctive and moral; the value of the first one can be verified by the second, but by what means can the second be verified? After all, the moral law indicates only the general attitudes that demand subtle constant vigilance in changing situations both in my inside and my surroundings. Can I somehow prepare for them in advance? Different trainings (including spiritual ones) develop attitudes and capabilities, but I cannot know which one I will need next year or next minute.

Within the frame of a system we can hardly be surprised. Neither I myself, nor my well-structured environment cannot surprise me by anything essentially new; the man of a system actually does not want his world to be invaded by something unexpected, unsafe. The other man, all the otherness, even divine reality is artificially transformed into my ownness, even into miness. So the idols – demonic images of God – are created. Then the authenticity in relation to reality, the possibility of any dialogue and the joy of meeting are lost. Every human-structured system hides a danger of indulging in the illusion of omniscience or getting lost among the simplified artificial world of finished constructs. The first danger leads to pride and arrogance of divine powers,

the second one leads to mechanical thinking, to animal instincts and habits. However, the Western philosophy generally prefers directing of the systems...

Maybe the greatest obstacle on the way to sacredness is our close attachment to the image of self-perfection. The Divine perfection is always different, always surprising and at the same time very beautiful, because only God can create unique masterpieces, whereas a man can only imitate. We are only limited creatures, who cannot embrace everything; we have to make choices and know which virtue must be preferred: we have to make decisions not according to our visions, but rather to what God really asks from us. The perfection is not a superficial resemblance to the ideal, but inner faithfulness to the inspirations of the Holy Spirit. "The Lord's Spirit sets us free." (2 Co 3, 17). Only through freedom a man reveals his spiritual nature and is blessed. "The Holy Spirit will give you life that comes from Christ Jesus and will set you free from sin and death. The Law of Moses cannot do this, because our selfish desires make the Law weak." (Ro 8, 2-3)

The core of the relation between law and freedom is the internal and external disjunction. Until the law is external, it is obligatory. When the law is internal, it is no more in the domain of external force but in the domain of freedom. The law of love is the expression of freedom itself: love can be only internal. Who can oblige to love? Love is the best way to open oneself to the guidance of the Holy Spirit. What kind of system could include love, which always wishes and donates, asks and shares, forbids and allows, changes and remains the same. The concept systemic love or the incitement to love systemically sounds really odd. Those who love each other are the happiest and the most free when they completely merge together and become dependent on each other. Paradoxically *adésptos* and *autokrátēs* spirit freely chooses dependency.

The inner organization of human nature is marked by contradictory features: it is not only self-sufficient but also deficient. Longing for a close face, thirst for an open dialogue, wonder when facing the world without preconceptions, experiencing joy in Lord – these are expressions of nature, deficient and recalcitrant to system. Though the self-sufficient nature defends by self-centred beings' blinkers, in reality it experiences deficiency, yet this deficiency stays in its dominion, in the prison of immanence, seeding on seeds of spiritual palsy and fierceness. When trying to get free from one grip of system by ourselves, we fall into another. Finally we find the totality of our disability. And immediately we face a paradox unfathomable by reason: Lord opens the door by His Divine Grace when a man strikes against a wall. This door leads not to the reality destroyed by all man constrictive systems, but to the one where the power of constriction itself is erased. Man becomes free, because he stops going round in circles in the consequence labyrinth, but recognizes the Cause – the Cause lets to be recognized in a mysterious way. We must remember again and again with respectful fear and thankful heart that we carry divine grace in a fragile stoup.

Let's imagine such an event: eccentric circles spreading on the water surface. You can explore, describe this event till the possible human limit. You can even hypothetically state that this event is an outcome of some previous event, maybe a stone has fallen down into the water, but on the whole there will be only what is straightforwardly related to consequent circle research. The fallen stone is an event that does not belong to the system of circle research, but this event is the reason of the origin of circles. Today we are talking about the unity of the observer and the observed, about the relationship between matter, energy and information, spirit and matter, and we have come to this because of metaphysical-scientific attitudes, phenomenal descriptions of the world. Spirit is at the heart of each event, it reflects the essence of each event, it is that stone that causes the emergence of the circles. Though carnal eyes have not noticed this event while reduced thinking intensively researches the world of the circles, Spirit makes it clear that the stone fell into the water...

While we are researching the circles, the outside world governs us, since we do not understand the essence of the event. We are suggestible, vulnerable, unstable researchers; we do not understand the importance of the message sent by the stone we touched, we still have not recognized it. When we find the very stone, we get released from the outer dictate, the order of incomprehensible structure: it becomes our own, internal and clear thought; it is not important anymore – we have recognized the essence of the phenomenon. It has become our truth.

The phenomenon of Jesus event circles can be analyzed from different perspectives, but Jesus himself is perceived only after getting acquainted with His divinity. It is an ontological-existential act, full of the efforts to be and exist, the transcendent event of love. In the closeness of God's Face, Pilate did not recognize His Spirit. "What is truth?!" – The question sounded to the nothingness without having touched the Truth itself in its presence... It is extremely painful... But we have a hope that we will succeed in recognizing Him. Spirit comes to help our weakness, Spirit intercedes the saints according to God's will: it was enough for Simon from Cyrene to carry the cross.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: sistema, dvasia, įstatymas, laisvė, Šventoji Dvasia, malonė.

KEYWORDS: system, spirit, law, freedom, Holy Spirit, divine grace.

Rolandas BARTKUS – Kauno technologijos universiteto Filosofijos ir kultūrologijos katedros daktaras, docentas. Darbovietės adresas: Gedimino g. 43–210, Kaunas, LT-44240. Tel.: (+370 37) 32 38 90, faks.: (+370 37) 32 37 47. El. paštas: rbartkus@ktu.lt.

Rolandas BARTKUS – Department of Philosophy and Culture, Kaunas University of Technology, PhD, Associated Professor. Address: Gedimino g. 43–210, Kaunas LT-44240. Tel.: (+370 37) 32 38 90, fax. (+370 37) 32 37 47, e-mail: rbartkus@ktu.lt.